

Хрестові походи

- Хрестові походи — військово-релігійні походи західно-європейського рицарства і цивільних осіб до країн Близького Сходу під гаслом боротьби за визволення Гробу Господнього і Святої Землі від «невірних».
- В них брали участь феодали, міщани, селяни, купці, навіть діти.
- Протягом майже двох століть, починаючи з 1095 до 1291, європейські християни здійснювали походи до Палестини, у Святу землю, де воювали за Гріб Господній. Благословляв їх на битви Папа Римський.

"Хрестові походи" -- це не лише одна із найвідоміших і найрозробленіших тем як в академічній історії середньовіччя, так і в популярному, масовому уявленні про цю добу. Привертає увагу масштабність і багатовимірність цього феномену. Хрестові походи були не просто військовими виправами, а й чи не першим великим "проривом" від часу падіння Західної Римської імперії у контактах - політичних, економічних, культурних — латинського Заходу із християнським та нехристиянським Сходом.

Вперше відбулася помітна експансія могутності Заходу, яку супроводжувала міграція представників щонайрізноманітніших суспільних верств і заснування нових держав на Сході. Це дало змогу поживити і торгівельні зв'язки, і культурний обмін між цивілізаціями, які перед тим довго перебували у відносній ізоляції.

Чимале значення мали хрестові походи і для самого латинського Заходу. Йдеться насамперед про усвідомлення власної культурної (зокрема релігійної) ідентичності перед лицем Іншого; про оновлення давніших і створення нових ідеологічних конструкцій; про намагання - хай і стихійні - до розв'язку назрілих суспільних проблем. Нарешті, не варто забувати й про ще одну цікаву (надто серед масової аудиторії) тему застосування військового мистецтва та його вдосконалення, зумовленого веденням війни у нових умовах.

Енциклопедичність

Середньовічний письменник за роботою (15 століття)

Настанова на вірогідність, тяжіння до універсальності, тобто енциклопедичність, пронизують у середні віки усе — науку, художню літературу, образотворче мистецтво. Це було прагнення «охопити світ у цілому, зрозуміти його як певну завершену всеєдність і в поетичних образах, в лініях та барвах, в наукових поняттях — висловити це розуміння» (П. М. Біціллі).

Енциклопедичність носила уможлядний характер, була відірваною від емпірики. Показовою є легенда про дискусію двох провідних філософів середньовіччя Фоми Аквінського і Альберта Великого на тему «чи є у крота очі». Після кількогодинної суперечки садівник запропонував принести крота, щоб подивитись, але обоє категорично відмовились.

Наслідки Хрестових Походів

- X. п. мали важливі наслідки для всієї Європи. Несприятливим їхнім результатом було ослаблення східної імперії, що віддало її у владу турків, а також загибель незліченної кількості людей, занесення хрестоносцями в Західну Європу жорстоких східних покарань і грубих марновірств, переслідування євреїв і т.п. Але набагато значніше були добродійні наслідки для Європи. Для Сходу й ісламу X. п. далеко не мали того значення, яке належить їм в історії Європи: вони змінили деяке в культурі мусульманських народів і в державному й суспільному їхньому ладі. X. п. безсумнівно вплинули (чого, од-нак, не слід перебільшувати) на політичний і суспільний лад Західної Європи: вони сприяли падінню в ній середньовічних форм. Чисельне ослаблення лицарського класу, що було наслідком відливу лицарів на Схід, що тривав майже безупинно протягом двох сторіч, полегшувало королівській владі боротьбу із представниками, що залишилися на батьківщині, феодалної аристократії. Небувалий доти розвиток то-рговельних відносин сприяло збагаченню й посиленню міського класу, що у середні століття був опорою королівської влади й ворогом феодалів. X. п. уперше з'єднали в одній справі всі суспільні класи й всі народи Європи й будили в них свідомість єдності. З іншого боку, приводячи в близьке зіткнення різні народи Зах. Європи, X. п. допомагали їм усвідомлювати свої національні особливості.

- Привівши західних християн у близьке зіткнення з іноплеменними й іновірними народами Сходу (греками, арабами, турками й т.д.), X. п. сприяли ослабленню племінних і релігійних забобонів. Близько ознайомившись із культурою Сходу, з матеріальною обстановкою, вдачами й релігією мусульман, хрестоносці починали цінувати й поважати своїх супротивників. Ті, кого вони спочатку вважали напівдикими варварами й грубими язичниками, виявлялися в культурних відносинах вище самих хрестоносців. X. п. наклали незгладимий відбиток на лицарський клас: війна, що служила раніше феодалам лише засобом до досягнення егоїстичних цілей, у X. п. одержала новий характер: лицарі проливали свою кров через ідеальні, релігійні спонукання. Ідеал лицаря як борця за вищі інтереси, борця за правду й за релігію утворився саме під впливом X. п. Найважливішим наслідком X. п. був культурний вплив Сходу на Зах. Європу. Із зіткнення на Сході західноєвропейської культури з візантійською й особливо з мусульманською виникали надзвичайно добродійні наслідки для першої. Мореплавання досягло під час X. п. небувалого розвитку: більша частина хрестоносців відправлялася у Св. Землю морем; морським же шляхом велася й майже вся велика торгівля між Зах. Європою й Сходом.

- Відносини зі Сходом приносили на Захід багато корисних предметів, доти або зовсім там невідомих, або ж колишніх рідкими й дорогими. Так були перенесені зі Сходу ріжкове дерево, шафран, абрикос, лимон, фісташки (самі слова, що позначають багато хто із цих рослин, - арабські). У великих розмірах став ввозитися цу-кор, увійшли в широке вживання рис і маїс. У значній кількості ввозилися також добутки високо розвинутої східної промисловості - паперові матерії, ситець, серпанок, дорогі шовкові тканини (атлас, оксамит), килими, ювелірні вироби, фарби й т.п. Знайомство із цими предметами й зі способом їхнього виготовлення повело до розвитку й на Заході подібних же галузей промисловості (у Франції тих, хто виготовляв килими по східних зразках, називали «сарацинами»). Зі Сходу було запозичено багато предметів одягання й домашнього комфорту, які носять у самих назвах (арабських) докази свого походження (спідниця, бурнус, альков, софа), деякі предмети озброєння (арбалет) і т.п.

- Значна кількість східних, переважно арабських, слів, що увійшли в епоху Х. п. у західні мови, указує звичайно на запозичення того, що позначається цими словами. Такі (крім зазначених вище) італ. dogana, франц. douane - митниця; ад-мірал, талісман і ін. Х. п. познайомили зах. учених з арабською й грецькою наукою (напр., з Арістотелем). Особливо багато придбань зробила в цей час географія: Захід близько ознайомився із цілим рядом країн, мало відомих раніше. Значні успіхи зробили тоді також математика, астрономія, науки природні, медицина, мовознавство, історія. У європейському мистецтві з епохи Х. п. зауважується відомий вплив мистецтва візантійського й мусульманського. Такі запозичення можна простежити в архітектурі (підковообразні й складні арки, арки у формі трилисника й гострі, плоскі дахи), у скульптурі («арабський» - сама назва вказує на запозичення від арабів), у художніх ремеслах.

Лицарські Романи

- Центром лицарського світу була дама. Повніше всього лицарська література виражена у ліриці й романі, найраніше вона з'являється на півдні в Провансі й у Лангедоці, там складається стійкий лицарський ідеал. Трубадур (від «знаходити») - шукач рими, слова. За цими формальними пошуками стоять пошуки духовної досконалості. Виникає на межі 11 століття, в кінці 12 століття знищена хрестовими походами.
- Куртуазна література занадто серйозна для церкви. Вона пов'язана з уявленнями катарів (середньовічної секти). Вони вважали, що у світі панували дві головні сили - бог і диявол, а людина стоїть між ними. Зіткнення ж - у людських душах. Катари давали людині більше волі й самостійності. Після розгрому секти і її твердинь Лангедок був розорений повністю. Але відразу на півночі Франції традицію підхоплюють трувери, у Німеччині - міннезінгери, а в Італії виникає «поезія нового солодкого стилю»

- Жанри. Трубадури оспівували любов у куртуазній пісні кансоне. Носить сліди східного запозичення. Південь Провансу - на границі була східна академія образотворчих мистецтв. Кансона копіює східний заджаль. Пісня відсилалася або самій дамі, або своєму заступникові, мелодію теж писав трубадур.
- Сірвента - пісня про питання релігії, моралі, політики, достоїнства і недоліки своїх заступників. Відомий автор – Бертран де Борн, що був васалом англійських королів. Вважається, що Бертрану належать кращі сірвенти. Різновид сірвенти - плач по померлій дамі або заступникові.
- Тенсона - пісня у формі діалогу. Трубадури сперечаються з різних питань, насамперед, про стиль. «Дебати про темний й ясний стиль» Гераут де Борнель (селянський син) за простоту, Райнбам Оранжський навпаки.
- Пастораль. Лицар, що утомився від куртуазної любові, на прогулянці бачить прекрасну пастушку. Пастушка може всерйоз сприйняти його наміри, але частіше кличе «рятуйте!» і лицаря лупцюють.
- Альба - лицар зі зброєносцем їде на побачення з коханою. Наступає ранок, зброєносець співає пісню, щоб попередити свого пана. Кохана говорить, що це соловей, але лицар стверджує, що жайворонок – тобто уже ранок. Усе завжди закінчується словами «зоря зійшла». Альба - зоря.

Трістан і Ізольда

- Трубадури не тільки намітили основні напрямки європейської поезії, не тільки задали для неї форму, донині життєздатну, але і значною мірою визначили навіть моделі любовних переживань, які зберігаються дотепер.
- Головною темою стає любов до дами. Її називають куртуазною – прикметами були розробленість, правила. Трубадур (неодружений) закоханий у даму (одружену), що стоїть вище нього на соціальних сходах. Оспівувати даму можна, але вона принципово недоступна. Проте прагнення трубадура (лицаря) нескінченні, це джерело самовдосконалення. Дама стає близькою до Мадонни, вона веде до добра, а церква виявляється ніби ні до чого, що їй зовсім не подобається.

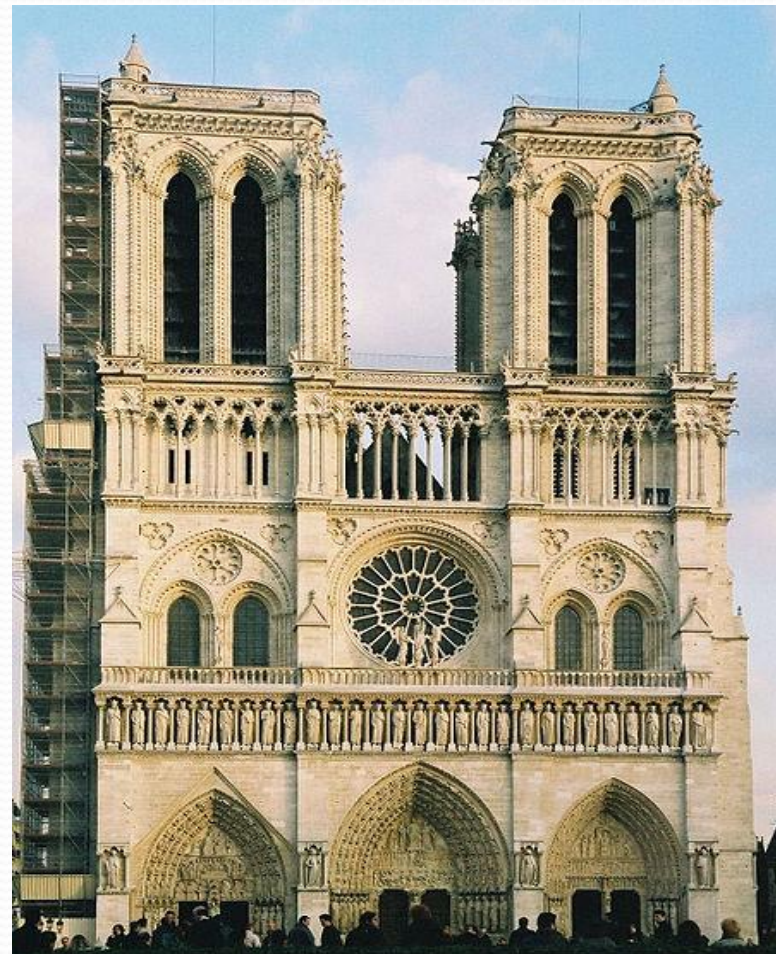
ГОТИЧНИЙ СТИЛЬ

- Готика (від італ. *gotico*, буквально — готський, від назви німецького племені готів) — готичний стиль, художній стиль, що є заключним етапом у розвитку середньовічного мистецтва країн Західної, Центральної та частково Східної Європи (між серединою 12 і 15-16 ст.). Термін «Готика» був введений теоретиком мистецтва і архітектором Джорджо Вазарі і далі поширений італійськими гуманістами епохи Відродження як принизливе означення всього середньовічного мистецтва, що виникло не без впливу активності германських племен, котрі вважалися «варварськими».

З початку 19 ст., коли для мистецтва 10-12 ст. прийняли термін «романський стиль», було обмежено хронологічні рамки готики, в якій, у свою чергу, почали виділяти ранню, зрілу (високу) та пізню фази.

- Готика як стиль привертає увагу пошуком синтезу між архітектурою, живописом і скульптурою. Майстри готики широко зверталися до образів народної фантазії. Водночас, в готиці більше, ніж у романському стилі, відбився вплив раціонального сприймання світу, широке використання інженерних досягнень свого часу.
- Готичні майстри широко використовують башти, стрілчасті арки, пінаклі, скульптури. Всі елементи готичних соборів стрімко підносяться вгору, що надає готичним спорудам динамічності, величі. Фантастичної краси соборам готики надає використання вітражів, найдавніші зразки яких зберіглися у Великій Британії та Франції (вітражі Шартру).

Визначні пам'ятки

Мистецтво раннього середньовіччя несе відбиток перехідності, в ньому змішані язичницькі і християнські мотиви. З утратою античних досягнень основним стало декоративно-прикладне мистецтво.

Про формування певного художнього стилю можна говорити приблизно з X ст. Тоді вже виразно проступала особливість середньовічного мистецтва — провідна роль у ньому належить архітектурі. Саме вона відображає основні естетичні ідеї, диктує вигляд живопису, скульптури, є основою синтезу мистецтв.

Стиль західноєвропейського мистецтва X — XII ст. отримав назву «романський». Він виник у монументальній кам'яній архітектурі, а в той час всі кам'яні споруди називалися римськими (Roma — Рим), на відміну від варварських — дерев'яних. На формування нового стилю вплинули і рівень будівельної техніки того часу (значний практичний досвід був накопичений, але складні інженерні прийоми не використовувалися), і реалії політичного життя (провідна роль церкви, зміцнення земельних володінь феодалів, безперервні війни).

Романський стиль

Романський стиль (від лат. romanus — римський) — повноцінно виявив себе передусім в архітектурі. Будови романського стилю різноманітні за типами, за конструктивними особливостями, за декором. Найбільша увага приділялася спорудженню храмів, монастирів, замків, які розташовані на підвищених місцевостях. Романський стиль вирізнявся масивністю споруд. Основним будівельним матеріалом романської архітектури був камінь.

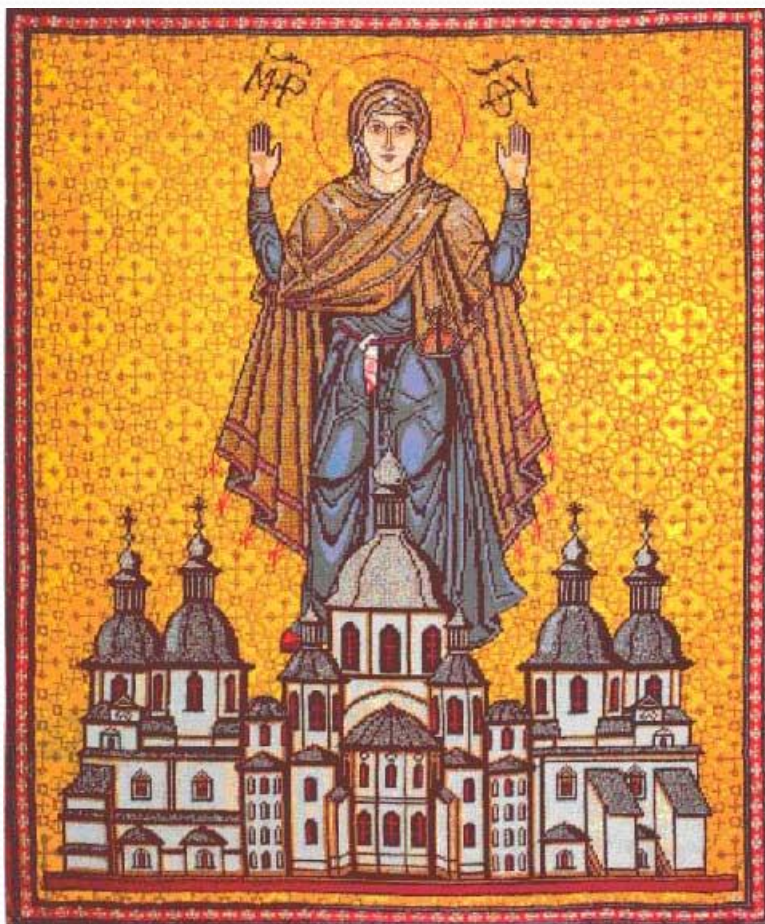
Покровителем наук і мистецтв вважався Кассіодор. Його основний твір “Варії” – традиції Риму. Світила медицини: Гіппократ, Гален та ін. Ієрарх католицької церкви говорив, що блаженний той, хто знаходить мудрість від Бога. Утворився жанр церковної літератури – агіографія, яка пояснює долю душі після смерті.

- Кассіодор (лат. Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus Senator, біля 487, Калабрія — біля 578) — видатний римський письменник і учений, державний діяч під час правління Теодоріха Великого, короля остготів в Італії.

Іконопис

- Головним жанром був іконопис. Ікони були засобом емоційного зв'язку з Богом для неписьменних мас. Ікони, що зображували Бога, святих мадонн, були глибоко символічними. Вони не повинні були збуджувати почуттєву, тілесну уяву. Зображення повинні були сприйматися як утілення Божественного, показувати світову скорботу Бога про своїх грішних дітей.
- Головним у зображенні були очі (дзеркало душі), фігури часто були ніби відірваними від землі. Художники не надавали великого значення фону, тому із живопису на довгі роки зник пейзаж. Окрім ікон, важливе значення мало також монументальне мистецтво Середньовіччя – настінні розписи та мозаїки. Розписи вкривали стіни і склепіння храмів, скульптура була і в інтер'єрі, і ззовні.

Найвідоміші ікони

Перші ікони в Україні були візантійського походження, і найстарші ікони, які збереглися до нашого часу, датуються 11-12 століття. Серед іконописців України з цього часу найбільше славився Аліпій Печерський.

Школи епохи

Середньовіччя

- При монастирях організовувалися скрипторії — спеціальні майстерні для переписування книг. Рукописні книги виготовлялися з пергаменту — особливим чином обробленої телячої або овечої шкіри. Для виготовлення однієї Біблії великого формату було потрібно 300 овечих шкур, на її виконання йшло 2—3 роки. Коштували такі книги, природно, неймовірно дорого. При монастирях же звичайно існували бібліотеки. Крім Біблії, переписувалися книги християнських богословів, життя святих, уцілілі античні твори (без такого переписування до нас ці твори просто не дійшли б). Тут же складаються хроніки — описи поточних подій за роками.
- Школи протягом раннього середньовіччя відкривалися тільки при церквах і монастирях. Поступово складається шкільна програма. Вона не мінчалася потім віками. До неї входили «сім вільних мистецтв»: три вступні дисципліни — «тривіум» — граматики, риторика (оволодіння ораторським мистецтвом), діалектика (тобто формальна логіка); чотири дисципліни вищого циклу — «квадріум» — арифметика, геометрія, астрономія, музика.

Школа семи мистецтв у Візантії

